

Gdańsk, 18.01.2025

dr hab. Krzysztof Komendarek-Tymendorf, prof. AM
Akademia Muzyczna im. S. Moniuszki w Gdańsku
Dziedzina – sztuki
Dyscyplina artystyczna – sztuki muzyczne

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

MGRA PAWŁA RIESSA

ZLECENIODAWCA RECENZJI

Akademia Muzyczna im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie, Przewodnicząca Rady do Spraw Dyscypliny - Sztuki Muzyczne - dr hab. Monika Gardoń-Preinl, prof. AMKP, pismo z dnia 19 listopada 2024 roku, zlecenie podjęte na podstawie Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Do nadesłanego przez Przewodniczącą Rady do Spraw Dyscypliny - Sztuki Muzyczne - dr hab. Monikę Gardoń-Preinl, prof. AMKP pisma sygnowanego datą 19 listopada 2024 roku, informującego o decyzji Senatu z dnia 4 listopada 2024 roku o powierzeniu mi funkcji recenzenta w postępowaniu Pana mgra Pawła Riessa, w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej sztuki muzyczne, została doręczona Rozprawa doktorska mgra Pawła Riessa pt. „Język muzyczny w twórczości kameralnej Jerzego Fitelberga na podstawie *Kwartetu smyczkowego* nr 4 oraz *Kwartetu smyczkowego* nr 5” oraz dzieło artystyczne zarejestrowane na płycie CD.

PODSTAWOWE DANE O KANDYDACIE

Paweł Riess, ukończył PSM I i II st. im. I. J. Paderewskiego w rodzinnym mieście w klasie skrzypiec mgra Krzysztofa Durlowa. Następnie w 2012 r. podjął studia w Akademii Muzycznej w Krakowie na Wydziale Twórczości, Interpretacji i Edukacji Muzycznej, na kierunku:

Kompozycja i teoria muzyki, w specjalności: teoria muzyki, ukończone dyplomem licencjackim w 2015 r., uzyskanym na podstawie pracy dot. *Koncertu na altówkę* Williama Waltona. W 2014 r. w macierzystej uczelni rozpoczął także studia na kierunku: dyrygentura w klasie prof. dra hab. Macieja Tworka (ukończone dyplomem licencjackim w 2017 r., praca nt. *Malej Suity* Witolda Lutosławskiego) oraz na Wydziale Instrumentalnym, w Katedrze Skrzypiec i Altówki, w specjalności: gra na altówce w klasie prof. Zdzisława Polonka i dr hab. Bogusławy Hubisz-Sielskiej. Studia magisterskie ukończył w klasie prof. dr hab. Bogusławy Hubisz-Sielskiej w 2019 r. (praca dypl. na temat utworów na altówkę Arama Chaczaturiana), następnie pomyślnie zdał egzamin do Szkoły Doktorskiej AMKP gdzie poświęcił się pracy artystyczno-badawczej dotyczącej postaci i twórczości Jerzego Fitelberga z wyszczególnieniem jego dzieł na kwartet smyczkowy.

Dwukrotnie był uczestnikiem akademii Festiwalu w Lucernie (2019 i 2023). W 2022 został laureatem II nagrody na I Ogólnopolskim Konkursie Polskiej Muzyki Altówkowej im. Zbigniewa Friemana w Bydgoszczy. Otrzymał Stypendium Twórcze MKiDN w 2021 oraz Stypendium „Kultura w sieci” 2020. Brał udział w 46. Międzynarodowym Kongresie Altowiolowym w Poznaniu (2019), podczas którego wykonał partię solową w *Koncertie na altówkę* Grażyny Bacewicz wraz z Orkiestrą Teatru Wielkiego im. S. Moniuszki pod batutą Katarzyny Tomali-Jedynak. W roku 2023 brał udział w międzynarodowej sesji naukowej „Muzyka hebrajska na altówkę”, a także w Seminarium Teoretycznym Doktorantów AMKP prezentując referaty na tematy związane z Jerzym Fitelbergiem i jego dziełami na kwartet smyczkowy.

W 2022 r. założył Fitelberg Quartet, mający na celu promocję dorobku kwartetowego Jerzego Fitelberga. Jest ponadto współzałożycielem Farve Ensemble, z którym realizuje projekty kameralne na klarnet, altówkę i fortepian. W latach 2015-2021 był także altowiolistą kwartetu smyczkowego Pan Ton, w ramach którego współpracował m. in. z Davidem Krakauerem czy Ismailem Lumanovskim.

Jest altowiolistą InfraArt Chamber Orchestra. Regularnie ponadto współpracował z Filharmonią im. L. Janáčka w Ostrawie, Orquestra Sinfónica do Porto Casa da Música, Sinfonietta Cracovia oraz zespołem Spółdzielnia Muzyczna Contemporary Ensemble zaś w latach 2021-2022 był muzykiem orkiestry Opery Śląskiej w Bytomiu.

OCENA PRACY DOKTORSKIEJ ORAZ DZIEŁA ARTYSTYCZNEGO

W naszym kraju twórczość oraz postać kompozytora Jerzego Fitelberga nb. syna słynnego dyrygenta Grzegorza Fitelberga, jest wciąż nie wystarczająco zauważana, rozpowszechniona i doceniona.

Doktorant Pan mgr Paweł Riess postanowił bardzo szczegółowo przedstawić w swojej pracy doktorskiej sylwetkę Jerzego Fitelberga, kompozytora uznanego za życia na międzynarodowej scenie muzycznej, jednak w Polsce pozostającego na marginesie. Jego twórczość była doceniana przez wybitne osobistości, lecz w kraju nie znalazła szerokiego uznania. Po tragicznej śmierci w 1951 roku, podobnie jak wielu artystów emigracyjnych, popadł w zapomnienie z powodu ograniczeń władzy. Niestety po 1989 roku sytuacja wciąż nie uległa znaczącym zmianom, co jest dużą stratą, gdyż jego muzyka zasługuje na większy szacunek oraz popularyzację.

Praca doktorska Pana mgra Pawła Riessa pt. „Język muzyczny w twórczości kameralnej Jerzego Fitelberga na podstawie *Kwartetu smyczkowego* nr 4 oraz *Kwartetu smyczkowego* nr 5” jest złożona z dwóch części: dzieła artystycznego zarejestrowanego na płycie CD (ca. 62 minuty) oraz opisu artystycznej pracy doktorskiej. Oba elementy - teoretyczna tj. opisowa jak i wykonawcza (zarejestrowanie 2 wybranych kwartetów), stanowią koherentną całość co tworzy uporządkowaną i logiczną konstrukcję powyższego doktoratu.

Autor dokonał szczegółowej analizy dwóch dzieł kameralnych Jerzego Fitelberga na podstawie badania partii altówki, stylu kompozytorskiego i faktury zespołu kameralnego. Powyższe dwa elementy pracy świadczą o zrozumieniu przez Doktoranta tematu, wykonywanych i analizowanych utworów oraz o tym, że muzyka Jerzego Fitelberga jest mu bliska. Autor pracy porusza temat twórczości i stylu Fitelberga na podstawie dwóch wybranych kwartetów smyczkowych z wykorzystaniem altówki mając na uwadze ukazanie adekwatnej perspektywy jaką cechuje się twórczość kompozytora, a tym samym przedstawienie palety brzmień i sposobów ich zrealizowania, które twórca zawarł w swoich utworach.

Idea przypomnienia, tudzież przybliżenia tej twórczości zasługuje na wielką pochwałę dla Doktoranta.

Dzieło artystyczne Doktoranta obejmuje utwory:

Jerzy Fitelberg – Kwartet smyczkowy nr 4

Tema

- Var. 1
- Var. 2
- Var. 3
- Var. 4
- Var. 5
- Var. 6
- Var. 7
- Fuga

Jerzy Fitelberg – Kwartet smyczkowy nr 5

I. Allegro

II. Tema con variazioni

Tema

- Var. 1
- Var. 2
- Var. 3
- Var. 4

III. Vivace

Wykonawcy:

Fitelberg Quartet:

Aleksander Daszkiewicz – I skrzypce

Fabio Salmeri – II skrzypce

Paweł Riess – altówka

Jakub Gajownik – wiolonczela

Realizator dźwięku: Kacper Żarna

**Nagrania zostały zrealizowane w dniach 17-19.07.2022 w Sali Koncertowej PSM I i II st.
im. prof. J. Świdra w Jastrzębiu-Zdroju.**

Wytwórnia fonograficzna: Acte Préalable

Numer katalogowy nr: AP0543

Fitelberg Quartet to stosunkowo nowy kwartet smyczkowy na polskiej scenie muzycznej, bowiem założony w roku 2022 i debiutujący płytą z *kwartetami smyczkowymi* nr 4 i 5 swojego patrona tj. Jerzego Fitelberga. Zespół stara się przywrócić jego twórczość do świadomości słuchaczy, co uważam za bardzo potrzebne i wnoszące. Kwartet przedstawił ciekawą wizję, interpretację, umiejętności wykonawcze wybranych dwóch kwartetów, które zostały pierwszy raz w historii polskiej fonografii zarejestrowane.

W IV *kwartecie smyczkowym* kluczową rolę odgrywa technika wariacyjna, z ekspresyjnym tematem i złożoną fugą. Dzieło Jerzego Fitelberga zostało ukończone 20 sierpnia 1936 roku w Paryżu. To jednoczęściowe dzieło ma formę tematu z siedmioma różnorodnymi wariacjami, zakończonymi fugą opartą na głównym motywie utworu. Wariacje, ułożone są kontrastowo pod względem agogiki czy charakteru. Sposoby, w jak Fitelberg wykorzystuje stosowane techniki, świadczą o jego bogactwie pomysłowości w zakresie sztuki kompozytorskiej.

Kwartet ukazuje niezwykle biegłość w przekształcaniu i rozwijaniu tematów, co sprawia, że każda wariacja jest unikalna. Kontrastujące tempo i charakter poszczególnych części tworzą dynamiczny dialog między instrumentami. Fitelberg w mistrzowski sposób łączy tradycję z nowatorskimi rozwiązaniami, co nadaje dziełu wyjątkowy charakter. Użycie fugi jako zwieńczenia podkreśla głębię i złożoność kompozycji. Jego umiejętność gry z formą oraz przekształcanie motywów w sposób szczególny sprawiają, że kwartet jest fascynującym przykładem twórczości XX wieku. Warto zauważyć, że każda wariacja przyciąga uwagę słuchacza, oferując nowe brzmienia i emocje. Fitelberg przez to pokazuje, jak dojrzałe tworzy formę, ale również świadomie konstruuje muzyczną narrację.

Prace nad *kwartetem smyczkowym* nr 5 Jerzy Fitelberg sfinalizował 28 kwietnia 1945 roku w Nowym Jorku. To dzieło składa się z trzech części, z których każda koncentruje się na odmiennych muzycznych aspektach twórcy. Dzieło to, ukończone w trudnym czasie, odzwierciedla artystyczny rozwój kompozytora. Każda część jest inna, co ukazuje słuchaczom szeroką paletę emocji do obioru. Interwały w pierwszej części są analizowane w sposób nowatorski. Liryzm drugiej części wprowadza elementy folklorystyczne. Wariacje w tej części są niezwykle zróżnicowane, prezentując bogactwo jego idiomów. Trzecia część ma energiczny charakter, co kontrastuje z poprzednimi częściami. Kompozytor umiejętnie łączy różne techniki, co czyni dzieło interesującym. Całość jest udanym przykładem złożoności muzycznej. Odbiorcy zarejestrowanego dzieła mogą dostrzec różnorodność stylów.

Nagranie zespołu Fitelberg Quartet ukazuje prawidłowe odczytanie intencji twórcy, jak i zaprezentowało odbiorcom wyjątkowe umiejętności kompozytorskie Fitelberga. Uważam, iż wybrane przez Doktoranta dzieła pozostają ważnym punktem odniesienia w jego dorobku. Są to kompozycje, które zasługują na uwagę i uznanie. Warto zwrócić uwagę na koncepcję strukturalną tych utworów. Oddają one ducha czasów, w których powstały. *Kwartety smyczkowe* nr 4 i 5 to przykład artystycznej ewolucji w muzyce XX wieku. W interpretacji zespołu Fitelberg Quartet słychać bardzo dobry warsztat wykonawczy, stabilną intonację, a ich interpretacje z silnymi emocjami są przekonujące. Ansambel właściwie wykonuje konwencje wariacyjną utworów *atacca*, ukazując również styl ludowy i polski folklor.

W powyższych wybranych pozycjach przez Doktoranta niestety nie ma za wiele partii solowych altówki (najdłuższa pod koniec wariacji nr III *kwartetu smyczkowego* nr 4, wariacji nr I drugiej części *kwartetu smyczkowego* nr 5 a jeśli są, to wówczas są już zdublowane dwugłosem z innymi partiami zespołu smyczkowego. Głos altówki u Fitelberga jest traktowany głównie jako wypełnienie harmoniczne faktury. Partia altówki wykonana w wybranych *kwartetach*, przez Pana mgra Pawła Riessa, jest dobrze, nie usłyszałem zastrzeżeń i nie mam uwag. Dobrze się słucha tych interpretacji również pod względem artykulacji, intonacji, dynamiki, agogiki czy stylu. Wszystkie głosy partytury są dość wyraźnie słyszalne, ustawiony jest nieco dalszy plan mikrofonowy nagrania, co wpływa na brak nieco lepszej „mikstury i esencji” pełnego brzmienia kwartetu smyczkowego. Dodam jeszcze, że jest pewien niedosyt wolumenu wiolonczeli w całym miksie i balansie nagrania, jako podstawy kwartetu smyczkowego.

Niestety przez całe nagranie słychać nader irytujące w odsłuchu techniczne niedoskonałości i stuknięciami, za co odpowiedzialny zapewne był realizator nagrania oraz wydawca, na czym traci ta produkcja.

Natomiast członkowie Fitelberg Quartet na czele z Doktorantem jawią się w debiutanckim albumie, jako dojrzały kameraliści, bardzo dobrze interpretujący muzykę patrona swojego ansamblu.

Autor zachowuje normy przygotowania i redagowania tekstu naukowego. Praca składa się ze wstępu, pięciu głównych rozdziałów wraz z podrozdziałami. tj.:

- I. Jerzy Fitelberg – kompozytor zapomniany
- II. Dzieła Jerzego Fitelberga na kwartet smyczkowy
- III. Zagadnienia interpretacyjno-wykonawcze *Kwartetów smyczkowych* nr 4 oraz nr 5

IV. Charakterystyka języka muzycznego Jerzego Fitelberga w jego twórczości kameralnej na podstawie *Kwartetów smyczkowych* nr 4 oraz nr 5

V. Wnioski

Opis zamyka zakończenie, aneks, bibliografia oraz spisy ilustracji i przykładów nutowych.

Praca Pana mgra Pawła Riessa dotyczy tematyki istotnej dla kameralistyki, altowiolistyki oraz dziejów polskiej spuścizny kompozytorskiej. Część teoretyczną opisano w sposób interesujący, przybliżając czytelnikowi twórczość Jerzego Fitelberga. Autor wyczerpująco przedstawił problematykę w wybranym zagadnieniu. Doktorant skrupulatnie eksplorował wybrany temat jak również przeprowadził analizę wybranych dzieł. Pan mgr Paweł Riess wnosząco i holistycznie przybliży również potencjalnemu czytelnikowi sylwetkę kompozytorską Jerzego Fitelberga. Część badawcza skonstruowana jest logicznie, analiza została przeprowadzona szczegółowo.

Objętość oraz zawartość pracy jest wystarczająco obszerna, a merytorycznie zrealizowana jest na bardzo dobrym poziomie.

Praca stanowi nowe ujęcie problemu – pierwsza taka praca poruszająca zagadnienia altówkowe, tematykę i przybliżająca postać Jerzego Fitelberga. Źródła dobrano stosownie do tematyki pracy. Praca została napisana starannie, bardzo dobrym językiem, właściwym stylem, technika pisania pracy została przez Doktoranta w pełni opanowana.

Na uwagę zasługuje fakt, iż Pan mgr Paweł Riess podjął się jako pierwszy tego problemu, szczegółowo przybliżył sylwetkę kompozytora oraz autorsko opracował nuty i partytury. Zapewne wyjątkowa muzyka Jerzego Fitelberga zasługuje na większą uwagę i popularyzację w naszym kraju.

KONKLUZJA

Reasumując należy stwierdzić, iż Doktorant Pan mgr Paweł Riess jest ambitnym, świadomym, prezentującym dobry poziom artystyczny altowiolistą-kameralistą. Jego praca doktorska w sposób wyczerpujący przedstawiła podejmowaną problematykę.

Analizując dorobek załączony do pracy doktorskiej (zob. zał. pt. Wykaz prac art_ nauk_ i innych twórczych prac) zwraca uwagę informacja nt. stosunkowo skromnej na przestrzeni lat 2016-2023 działalności koncertowej Doktoranta (wykazane tylko 10 koncertów – sic!).

Niniejszym stwierdzam, iż Doktorant przedstawił założone zagadnienia artystyczne i spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.).

Pracę doktorską Pana mgra Pawła Riessa oceniam jako jednoznacznie pozytywną.

KRZYSZTOF
KOMENDAREK-TYMENTORF